

רש"י בראשית פרק ג פסוק ח

(ח) וישמעו - יש מדרשי אגדה רבים וכבר סדרום רבותינו על מכונם בבראשית רבה (יט ו) ובשאר מדרשות ואני לא באתי אלא לפשוטו של מקרא ולאגדה המישבת דברי המקרא דבר דבור על אופניו. ומשמעו, שמעו את קול הקב"ה שהיה מתהלך בגן:

בראשית רבה (וילנא) פרשה יט ד"ה ז וישמעו את

ז וישמעו את קול ה' אלהים מתהלך בגן לרוח היום, א"ר חלפון שמענו שיש הילוך לקול, שנאמר וישמעו את קול ה' אלהים מתהלך בגן, והילוך לאש, שנאמר (שמות ט) ותהלך אש ארצה, א"ר אבא בר כהנא מהלך אין כתיב כאן, אלא מתהלך מקפץ ועולה, עיקר שכינה בתחתונים היתה, כיון שחטא אדם הראשון נסתלקה שכינה לרקיע הראשון, חטא קין נסתלקה לרקיע השני, דור אנוש לג', דור המבול לד', דור הפלגה לה', סדומיים לו', ומצרים בימי אברהם לז', וכנגדן עמדו ז' צדיקים, ואלו הן, אברהם יצחק ויעקב, לוי קהת עמרם משה, עמד אברהם והורידה לו', עמד יצחק והורידה מן ו' לה', עמד יעקב והורידה מן הה' לד', עמד לוי והורידה מן הד' לג', עמד קהת והורידה מן הג' לב', עמד עמרם והורידה מן הב' לא', עמד משה והורידה מלמעלה למטה, אר"י כתיב (תהלים לו) צדיקים יירשו ארץ וגו', ורשעים מה יעשו פורחים באויר, אלא הרשעים לא השכינו שכינה בארץ.

רש"י בראשית פרק נ פסוק ה

(ה) אשר כריתי לי - כפשוטו כמו (שמות כא לג) כי יכרה איש. ומדרשו עוד מתיישב על הלשון, כמו אשר קניתי. אמר רבי עקיבא כשהלכתי לכרכי הים היו קורין למכירה כירה, ועוד מדרשו לשון כרי, דגור, שנטל יעקב כל כסף וזהב שהביא מבית לבן ועשה אותו כרי, ואמר לעשו טול זה בשביל חלקך במערה:

[BDB – krh¹=dig krh²=buy – kry=pile is Mishnaic Hebrew]

רש"י בראשית פרק א פסוק א

בראשית ברא - אין המקרא הזה אומר אלא דרשני, כמו שדרשוהו רבותינו ז"ל בשביל התורה שנקראת (משלי ח כב) ראשית דרכו, ובשביל ישראל שנקראו (ירמיה ב ג) ראשית תבואתו. ואם באת לפרשו כפשוטו כך פרשהו בראשית בריאת שמים וארץ והארץ היתה תהו ובהו וחשך ויאמר אלהים יהי אור. ולא בא המקרא להורות סדר הבריאה לומר שאלו קדמו, שאם בא להורות כך, היה לו לכתוב בראשונה ברא את השמים וגו', שאין לך ראשית במקרא שאינו דבוק לתיבה של אחריו, כמו (שם כו א) בראשית ממלכות יהויקים, (בראשית י י) ראשית ממלכתו, (דברים יח ד) ראשית דגנך, אף כאן אתה אומר בראשית ברא אלהים וגו', כמו בראשית בראו. ודומה לו (הושע א ב) תחלת דבר ה' בהושע, כלומר תחלת דבורו של הקב"ה בהושע, ויאמר ה' אל הושע וגו'. ואם תאמר להורות בא שאלו תחלה נבראו, ופירושו בראשית הכל ברא אלו, ויש לך מקראות שמקצרים לשונם וממעטים תיבה אחת, כמו (איוב ג י) כי לא סגר דלתי בטני, ולא פירש מי הסוגר, וכמו (ישעיה ח ד) ישא את חיל דמשק, ולא פירש מי ישאנו, וכמו (עמוס ו יב) אם יחרוש בבקרים, ולא פירש אם יחרוש אדם בבקרים, וכמו (ישעיה מו י) מגיד מראשית אחרית, ולא פירש מגיד מראשית דבר אחרית דבר. אם כן תמה על עצמך, שהרי המים קדמו, שהרי כתיב ורוח אלהים מרחפת על פני המים, ועדיין לא גלה המקרא בריית המים מתי היתה, הא למדת שקדמו המים לארץ. ועוד שהשמים מאש ומים נבראו, על כרחך לא לימד המקרא סדר המוקדמים והמאוחרים כלום:

רשב"ם בראשית פרק א פסוק א

(א) בראשית ברא אלהים - יבינו המשכילים כי כל דברי רבותינו ודרשותיהם כנים ואמתים. וזהו האמור במס' שבת הוינא בר תמני סרי שנין ולא ידענא דאין מקרא יוצא מידי פשוטו. ועיקר ההלכות והדרשות יוצאין מיתור המקראות או משינוי הלשון שנכתב פשוטו של מקרא בלשון שיכולין ללמוד הימנו עיקר הדרשה, כמו אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ודרשו חכמים באברהם מאריכות הלשון שלא היה צריך לכתוב בהבראם. עתה אפרש פירושי הראשונים בפס' זה להודיע לבני אדם למה לא ראיתי לפרש כמותם. יש מפרשים בראשונה ברא אלהים את השמים ואת הארץ. אי אפשר לומר כן שהרי המים קדמו כדכ' ורוח אלהים מרחפת על פני המים. ועוד שאין כתוב כאן בראשונה. אלא בראשית דבוק הוא כמו ותהי ראשית ממלכתו בבל. והמפרש כמו תחלת דבר י"י בהושע, כלו' בתחלת ברא אלהים את השמים, כלו' בטרם ברא שמים וארץ, הארץ היתה תהו ובהו וחשך על פני תהום ורוח אלהים מרחפת על פני המים, נמצא שהמים נבראו תחלה, גם זה הבל, שכן לא היה לכתוב והארץ היתה תהו ובהו, שמאחר שעדיין לא נבראת לא היה לו לקרותה ארץ קודם יצירת המים מאחר שהמים קדמו. אך זה הוא עיקר פשוטו לפי דרך המקראות שרגיל להקדים ולפרש דבר שאין צריך בשביל דבר הנזכר לפניו במקום אחר. כדכת' שם חס ויפת וכת' וחם הוא אבי כנען, אלא מפני שכת' לפניו ארור כנען ואילו לא פורש תחילה מי כנען לא היינו יודעין למה קללו נח. וישכב את בלהה פלגש אביו וישמע ישראל. למה נכתב כאן וישמע ישראל? והלא לא נכתב כאן שדיבר יעקב מאומה על ראובן? אלא לפי שבשעת פטירתו אמר פחוז כמים אל תותר כי עלית משכבי אביך אז חללת יצועי עלה, לפיכך הקדים וישמע ישראל, שלא תתמה בראותך שהוכיחו על כך בסוף ימיו. וכן בכמה מקומות. גם כל הפרשה הזאת של מלאכת ששה ימים הקדימה משה רבינו לפרש לך מה שאמר הק' בשעת מתן תורה זכור את יום השבת לקדשו [וגו'] כי ששת ימים עשה י"י את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר במ וינח ביום

השביעי, וזהו שכת' ויהי ערב ויהי בקר יום הששי, אותו ששי שהוא גמר ששה ימים שאמר הקב"ה במתן תורה. לכך אמר להם משה לישראל, להודיעם כי דבר הקב"ה אמת, וכי אתם סבורים שהעולם הזה כל הימים בנוי כמו שאתם רואים אותו עכשיו מלא כל טוב? לא היה כן, אלא בראשית ברא אלהים וגו' כלו' בתחילת בריאת שמים וארץ כלו' בעת שנבראו כבר [ה]שמים העליונים והארץ, הן זמן מרובה הן זמן מועט, אז והארץ היתה, הבנויה כבר היתה תהו ובהו, שלא היה בם שום דבר, כדכת' בירמיה ראיתי את הארץ והנה תהו ובהו ואל השמים ואין אורם, ראיתי ואין אדם, מעוף השמים ועד בהמה נדדו הלכו. וזהו תהו ובהו, חורבו מאין יושב. וחשך על פני תהום זהו ואל השמים ואין אורם. ורוח מנשבת על פני המים. והוצרך הרוח למה שכת' לפנינו ויאמר אלהים יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד גו', כי על ידי הרוח נקוו המים, כמו בקיעת ים סוף שנתראית היבשה ע"י ויולך י"י את הים ברוח קדים עזה כל הלילה וישם את הים לחרבה ויבקעו המים:

פרשנים לבראשית פרק ד פסוק יג

אונקלוס בראשית פרק ד פסוק יג
(יג) ואמר קין קדם יי סגי חובי מלמשבק:

רש"י בראשית פרק ד פסוק יג
(יג) גדול עוני מנשוא - בתמיה, אתה טוען עליונים ותחתונים, ועוני אי אפשר לטעון:

אבן עזרא בראשית פרק ד פסוק יג
(יג) ופי' גדול עוני מנשוא על דעת כל המפרשים שהודה חטאו. ופי' נשוא כטעם סלוח כמו נושא עון (שמות לד, ז). ולפי דעתי שהעברים יקראו העקב שחר, והעונש הרע הבא בעבור העון חטאת, וכן כי לא שלם עון האמורי (ברא' טו, טז), אם יקרך עון (ש"א כח, י), ויגדל עון בת עמי (איכה ד, ו). והטעם, כי זה העונש גדול לא אוכל לסבלו. ויורה על אמיתת זה הפי' הפסוק הבא אחריו ופי' פצתה. פתחה, וכן הבל יפצה פיהו (איוב לה, טז):

רמב"ן בראשית פרק ד פסוק יג
(יג) גדול עוני מנשוא - בתמיה, אתה טוען עליונים ותחתונים, ועוני אי אפשר לטעון, לשון רש"י מבראשית רבה (כב יא): והנכון בפשט שהוא וידוי. אמר, אמת כי עוני גדול מלסלוח, וצדיק אתה ה' וישר משפטיך, אף על פי שענשת אותי הרבה מאד. והנה גרשת אותי היום מעל פני האדמה - כי בהיותי נע ונד ולא אוכל לעמוד במקום אחד הנה אנכי מגורש מן האדמה ואין מקום למנוחתי, ומפניך אסתר - כי לא אוכל לעמוד לפניך להתפלל או להקריב קרבן ומנחה, כי בושתי וגם נכלמתי כי נשאתי חרפת נעורי. אבל מה אעשה כי כל מוצאי יהרגני - ואתה בחסדך הרבים לא חייבת אותי מיתה: והענין, שאמר לפניו הנה חטאי גדול והרבית עלי עונש, אבל שמרני שלא אענש יותר ממה שחייבת אותי, כי בעבור שאהיה נע ונד ולא אבנה לי בית וגדרות בשום מקום, יהרגוני החיות, כי סר צלך מעלי. הודה כי האדם איננו נשגב ונמלט בכחו, רק בשמירת עליון עליו:

פרשנים לבראשית פרק י פסוק ח

אונקלוס בראשית פרק י פסוק ח
(ח) וכוש אוליד ית נמרוד הוא שרי למהוי גיבר בארעא:

רש"י בראשית פרק י פסוק ח
(ח) להיות גבור - להמריד כל העולם על הקב"ה בעצת דור הפלגה:

אבן עזרא בראשית פרק י פסוק ח
(ח) נמרוד אל תבקש טעם לכל השמות, אם לא נכתב, והוא החל להראות גבורות בני אדם על החיות, כי היה גבור ציד. וטעם לפני ד'. שהיה בונה מזבחות ומעלה אותם החיות עולה לשם, וזו דרך הפשט, והדרש דרך אחרת:

רמב"ן בראשית פרק י פסוק ח
(ח) הוא החל להיות גבור בארץ - כתב רש"י להמריד כל העולם על הקב"ה בעצת דור הפלגה. ואם כן "הוא החל" אחר המבול, כי בימי דור אנוש הוחל. ואפשר שנאמר כי הוחל בדור הפלגה מרד, ובימי אנוש לא היו במורדי אור, אבל עבדו גם לאלהים אחרים:

פרשנים לבראשית פרק י פסוק ט

אונקלוס בראשית פרק י פסוק ט
(ט) הוא הוה גיבר תקיף קדם יי על כן יתאמר כנמרוד גיבר תקיף קדם יי:

רש"י בראשית פרק י פסוק ט
(ט) גבור ציד - צד דעתן של בריות בפיו ומטען למרוד במקום:
לפני ה' - מתכוין להקניטו על פניו:
על כן יאמר כנמרד - על כל אדם מרשיע בעזות פנים, יודע רבונו ומתכוין למרוד בו, יאמר זה כנמרוד גבור ציד:

רשב"ם בראשית פרק י פסוק ט
(ט) לפני י"י - בכל העולם. וכן ונינוה היתה עיר גדולה לאלהים, בכל עולמו של הקב"ה לא היתה עיר גדולה כנינוה:

אבן עזרא בראשית פרק י פסוק ט
(ט) על כן יאמר משל היה גם בימי משה:

רמב"ן בראשית פרק י פסוק ט
(ט) הוא היה גבור ציד לפני ה' - צד דעתן של בריות בפיו ומטען למרוד במקום. על כן יאמר על כל אדם מרשיע בעזות פנים ויודע רבונו ומתכוין למרוד בו יאמר זה כנמרוד. לשון רש"י, וכן דעת רבותינו (עירובין נג א):
ורבי אברהם פירש הפך הענין על דרך פשוטו, כי הוא החל להיות גבור על החיות לצוד אותן. ופירש "לפני ה'" שהיה בונה מזבחות ומעלה את החיות לעולה לפני השם. ואין דבריו נראין, והנה הוא מצדיק רשע, כי רבותינו ידעו רשעו בקבלה:
והנכון בעיני, כי הוא החל להיות מושל בגבורתו על האנשים, והוא המולך תחלה, כי עד ימיו לא היו מלחמות ולא מלך מלך, וגבר תחלה על אנשי בבל עד שמלך עליהם, ואחר כך יצא אל אשור ועשה כרצונו והגדיל, ובנה שם ערים בצורות בתקפו ובגבורתו, וזהו שאמר ותהי ראשית ממלכתו בבל וארך ואכד וכלנה:

פרשנים לבראשית פרק כד פסוק נה

רש"י בראשית פרק כד פסוק נה
(נה) ויאמר אחיה ואמה - ובתואל היכן היה, הוא היה רוצה לעכב ובא מלאך והמיתו:
ימים - שנה, כמו (ויקרא כה כט) ימים תהיה גאולתו, שכך נותנין לבתולה זמן שנים עשר חדש לפרנס את עצמה בתכשיטים:
או עשור - עשרה חדשים. ואם תאמר ימים ממש, אין דרך המבקשים לבקש דבר מועט ואם לא תרצה תן לנו מרובה מזה:

אבן עזרא בראשית פרק כד פסוק נה
(נה) ויאמר אחיה ואמה הם שקיבלו המתנות, והאב מחריש. ויתכן שלבן היה גדול מאביו בחכמה וכבוד, כי כן מצאנו ויען לבן ובתואל (ברא' כד נ):

פרשנים לבראשית פרק לג פסוק יח

אונקלוס בראשית פרק לג פסוק יח
(יח) ואתא יעקב שלים לקרתא דשכם דבארעא דכנען במיתוהי מפדן דארם ושרא לקביל קרתא:

רש"י בראשית פרק לג פסוק יח
(יח) שלם - שלם בגופו, שנתרפא מצליעתו. שלם בממונו, שלא חסר כלום מכל אותו דורו. שלם בתורתו, שלא שכח תלמודו בבית לבן:
עיר שכם - כמו לעיר, וכמוהו (רות א יט) עד בואנה בית לחם:
בבאו מפדן ארם - כאדם האומר לחבירו יצא פלוני מבין שיני אריות ובא שלם, אף כאן ויבא שלם מפדן ארם, מלבן ומעשו שנזדווגו לו בדרך:

רשב"ם בראשית פרק לג פסוק יח
(יח) ויבא יעקב שלם - אל עיר ששמה שלם. כמו ותבאנה בית לחם:
עיר שכם - עירו של שכם, כמו כי חשבון עיר סיחון מלך האמורי היא, כדכת' וירא אותה שכם בן חמור החוי נשיא הארץ.
והמפרש שכם שם העיר, טועה הוא שלא מצינו בכל מקום עיר ציון, עיר ירושלים, אלא העיר נזכרת אחרי השם. ואפילו אם זאת היא שכם, שמא לזכרון גבורת בני יעקב שמו את שמה שכם, כדכת' בלזו שנקראת בית אל וכדכת' ויקראו ללשם דן על שם דן אביהם, לזכרון גבורתם שהרגו אנשי העיר, וכדכת' ויהי בונה עיר ויקרא שם העיר כשם בנו חנוך. וגם מי שמפרש שלם, שלם בתורתו שלם בממונו טועה הוא לפי הפשט, שאין דרך המקרא לדבר כך, וגם מה צורך? וכי בשביל מיעוט דורו שנתן לעשו הוצרך לכתוב כן:

אבן עזרא בראשית פרק לג פסוק יח
(יח) ויבא יעקב שלם שם התואר, והטעם, שבא בשלום שלא אירע לו שום מאורע, כי עתה יחיל לספר מאורע דינה:

רמב"ן בראשית פרק לג פסוק יח
(יח) ויבא יעקב שלם. מפדן ארם - כאומר לחברו יצא פלוני מבין שני אריות ובא שלם, אף כאן ויבא יעקב שלם מלבן ומעשו, זה לשון רש"י. אבל רבי אברהם פירש שבא בשלום ולא אירע לו שום מאורע, כי עתה יחיל לספר מאורע דינה:
ולפי דעתי אמר הכתוב כן, כי בסוכות היה מתפחד מעשו, כי סכות בעבר הירדן מזרח במלכות סיוון, אם הוא המוזכר בספר יהושע (יג כז), ואם הוא אחר, הנה הוא יותר קרוב לשעיר. ועד היותו בארץ כנען לא שקט לבו, כי אז ידע שלא יגע בו כי אביו קרוב משם, או שיעזרוהו אנשי הארץ, כי אביו נשיא אלהים בתוכם, או שזכות הארץ תצילהו, ולכן אמר עתה שבא שלם אל ארץ מגורי אביו, כי הצילו אלהים בדרך מכף כל אויביו. ואמרו בבראשית רבה (עח טז) כל אותן החדשים שעשה יעקב אבינו בסוכות היה מכבד את עשו באותו הדורון, כי היה מתירא ממנו שם ומשלח לו כאותו הדורון בכל חדש וחדש, או פעם אחת בשנה:

פרשנים לשמות פרק ו פסוק ט

ורבותינו דרשוהו לענין של מעלה, שאמר משה (לעיל ה כב) למה הרעותה, אמר לו הקב"ה חבל על דאבדין ולא משתכחין. יש לי להתאונן על מיתת האבות, הרבה פעמים נגליתי אליהם באל שדי ולא אמרו לי מה שמך, ואתה אמרת (לעיל ג יג) מה שמו מה אומר אליהם:

וגם הקמתי וגו' - וכשבקש אברהם לקבור את שרה לא מצא קבר עד שקנה בדמים מרובים, וכן ביצחק ערערו עליו על הבארות אשר חפר, וכן ביעקב (בראשית לג יט) ויקן את חלקת השדה, לנטות אהלו, ולא הרהרו אחר מדותי, ואתה אמרת (ה כב) למה הרעותה. ואין המדרש מתיישב אחר המקרא מפני כמה דברים אחת, שלא נאמר, ושמי ה' לא שאלו לי. ואם תאמר לא הודיעם שכך שמו, הרי תחלה כשנגלה לאברהם בין הבתרים נאמר (בראשית טו ז) אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים. ועוד, היאך הסמיכה נמשכת בדברים שהוא סומך לכאן (פסוק ה) וגם אני שמעתי וגו' (פסוק ו) לכן אמור לבני ישראל. לכך אני אומר יתיישב המקרא על פשוטו דבר דבור על אופניו, והדרשה תדרש, שנאמר (ירמיה כג כט) הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע, מתחלק לכמה ניצוצות:

רש"י שמות פרק כ פסוק ז

(ז) זכור - זכור ושומר בדבור אחד נאמרו. וכן (שמות לא יד) מחלליה מות יומת, (במדבר כח ט) וביום השבת שני כבשים, וכן (דברים כב יא) לא תלבש שעטנז, (שם יב) גדילים תעשה לך, וכן (ויקרא יח טז) ערות אשת אחיך, (דברים כה ה) יבמה יבא עליה, הוא שנאמר (תהלים סב יב) אחת דבר אלהים שמים זו שמעתי. זכור לשון פעול הוא, כמו (ישעיה כב יג) אכול ושתו, (שמואל ב ג טז) הלוך ובכה, וכן פתרונו תנו לב לזכור תמיד את יום השבת, שאם נזדמן לך חפץ יפה תהא מזמינו לשבת:

רש"י שמות פרק כג פסוק ב

(ב) לא תהיה אחרי רבים לרעת - יש במקרא זה מדרשי חכמי ישראל, אבל אין לשון המקרא מיושב בהן על אופניו. מכאן דרשו שאין מטין לחובה בהכרעת דיין אחד, וסוף המקרא דרשו אחרי רבים להטות, שאם יש שנים במחייבין יותר על המזכין, הטה הדין על פיהם לחובה ובדיני נפשות הכתוב מדבר, ואמצע המקרא דרשו ולא תענה על ריב, על רב, שאין חולקין על מופלא שבבית דין, לפיכך מתחילין בדיני נפשות מן הצד, לקטנים שבהן שואלין תחלה, שיאמרו את דעתם. לפי דברי רבותינו כך פתרון המקרא לא תהיה אחרי רבים לרעות לחייב מיתה בשביל דיין אחד, שירבו המחייבין על המזכין ולא תענה על הרב לנטות מדבריו, ולפי שהוא חסר יו"ד דרשו בו כן. אחרי רבים להטות ויש רבים שאתה נוטה אחריהם, ואימתי, בזמן שהן שנים המכריעין במחייבין יותר מן המזכין, ומשמע שנאמר לא תהיה אחרי רבים לרעות שומע אני אבל היה עמהם לטובה, מכאן אמרו דיני נפשות מטין על פי אחד לזכות ועל פי שנים לחובה. ואונקלוס תרגם לא תתנע מלאלפא מה דבעינך על דינא, ולשן העברי, לפי התרגום, כך הוא נדרש לא תענה על ריב לנטות אם ישאלך דבר למשפט, לא תענה לנטות לצד אחד ולסלק עצמך מן הריב, אלא הוי דן אותו לאמיתו. ואני אומר ליישבו על אופניו כפשוטו, כך פתרונו:

לא תהיה אחרי רבים לרעת - אם ראית רשעים מטין משפט, לא תאמר הואיל ורבים הם, הנני נוטה אחריהם:
ולא תענה על ריב לנטות וגו' - ואם ישאל הנדון על אותו המשפט אל תעננו על הריב דבר הנוטה אחרי אותן רבים להטות את המשפט מאמתו אלא אמור את המשפט כאשר הוא, וקולר יהא תלוי בצואר הרבים:

רשב"ם בראשית פרק לז פסוק ב

(ב) אלה תולדות יעקב - ישכילו ויבינו אוהבי שכל מה שלימדונו רבותינו כי אין מקרא יוצא מידי פשוטו, אף כי עיקרה של תורה באת ללמדנו ולהודיענו ברמיזת הפשט ההגדות וההלכות והדינים על ידי אריכות הלשון ועל ידי שלשים ושתים מידות של ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי ועל ידי שלש עשרה מידות של ר' ישמעאל. והראשונים מתוך חסידותם נתעסקו לנטות אחרי

הדרשות שהן עיקר, ומתוך כך לא הורגלו בעומק פשוטו של מקרא, ולפי שאמרו חכמים אל תרבו בניכם בהגיון, וגם אמרו העוסק במקרא מדה ואינה מדה העוסק בתלמוד אין לך מדה גדולה מזו, ומתוך כך לא הורגלו כל כך בפשוטן של מקראות, וכדאמ' במסכת שבת הוינא בר תמני סרי שנין וגרסינ' כולה תלמודא ולא הוה ידענא דאין מקרא יוצא מידי פשוטו. וגם רבנו שלמה אבי אמי מאיר עיני גולה שפירש תורה נביאים וכתובים נתן לב לפרש פשוטו של מקרא, ואף אני שמואל ב"ר מאיר חתנו זצ"ל נתווכחתי עמו ולפניו והודה לי שאילו היה לו פנאי היה צריך לעשות פרושים אחרים לפי הפשטות המתחדשים בכל יום. ועתה יראו המשכילים מה שפירשו הראשונים:

אלה תולדות יעקב - אלה מקראות ומאורעות שאירעו ליעקב. והנה זה הבל הוא. כי כל אלה תולדות האמור בתורה [ובנביאים] ובכתובים יש מהם שמפרשים בני האדם ויש מהם רבים שמפרשים בני בנים, כאשר פירשתי באלה תולדות נח. למעלה בפרשת בראשית כת' ויהי נח בן חמש מאות שנה ויולד נח את שם ואת חם ואת יפת, ואחרי כן מפרש כי העולם חטאו ונח מצא חן, ואחרי כן מפרש אלה תולדות נח בני בניו, היאך? כי שלשה בנים היו לו וציוה הק' להכניסם בתיבה י"ב חודש, ובצאתם ויולדו להם בנים אחרי המבול עד שעולים לשבעים בנים שהיו שבעים אומות, כדכת' מאלה נפרדו וגו'. וכן בעשו פרשה ראשונה מפרש בני עשו שנולדו לו במקום אביו, ואחרי כן וילך אל ארץ וגו' וישב לו בהר שעיר וכל הפרשה וכת' אלה תולדות עשו אבי אדם בהר שעיר, וכל פרשה שנייה זאת בבני עשו. וכשם שמצינו בעשו שפירש שבניו נולדו במגורי אביו קודם שהלך אל ארץ מפני יעקב, ובני בניו נולדו בהר שעיר - כן ביעקב למעלה כת' ויהיו בני יעקב שנים עשר וגו', ומפרש לבסוף אלה בני יעקב אשר ילד לו בפדן ארם ויבא [יעקב] אל יצחק אביו וגו', הרי פיר' בניו של יעקב והיכן נולדו כאשר עשה בבני עשו, ועתה כותב אלה תולדות יעקב, בני בניו שהיו שבעים והיאך נולדו. כיצד? יוסף בן שבע עשרה שנה ונתקנאו בו אחיו ומתוך כך ירד יהודה מאת אחיו והיו לו בנים בכזיב ובעדולם שלה ופרץ וזרח, ונתגלגל הדבר שיוסף הורד מצרימה ונולדו לו במצרים מנשה ואפרים ושלח יוסף בשביל אביו וביתו עד שהיו שבעים. וכל זה היה צריך משה רבנו לכתוב שעל זה הוכיחם בשבעים נפש ירדו אבותיך וגו':

רשב"ם בראשית פרק א פסוק ה

ויהי ערב ויהי בקר - אין כתיב כאן ויהי לילה ויהי יום אלא ויהי ערב, שהעריב יום ראשון ושיקע האור, ויהי בוקר, בוקרו של לילה, שעלה עמוד השחר. הרי הושלם יום א' מן הו' ימים שאמר הק' בי' הדברות, ואח"כ התחיל יום שיני, ויאמר אלהים יהי רקיע. ולא בא הכתוב לומר שהערב והבקר יום אחד הם, כי לא הצרכנו לפרש אלא היאך היו ששה ימים, שהבקר יום ונגמרה הלילה, הרי נגמר יום אחד והתחיל יום שיני:

רשב"ם בראשית פרק לז פסוק לה

ויבך אותו אביו - כלומר זמן מרובה. ולפי שהוא מיותר דרשו חכמים אביו יצחק אף כי היה יודע שלא נהרג:

רש"י בראשית פרק לז פסוק לה

ויבך אתו אביו - יצחק היה בוכה מפני צרתו של יעקב, אבל לא היה מתאבל, שהיה יודע שהוא חי:

רשב"ם בראשית פרק מט פסוק ט

מטרף בני עלית - את יהודה בני לאחר שעלית מלטרופ טרף באומות ותכרע ותשכב בעירך, לא יבא אויב להחרידך ולהקימך ממקומך. זהו עיקר פשוטו. בני כפילו של יהודה. והמפרשו במכירת יוסף לא ידע בשיטה של פסוק ולא בחילוק טעמים כלל:

רש"י בראשית פרק מט פסוק ט

מטרף - ממה שחשדתיך (לעיל לז לג) בטרף טרף יוסף חיה רעה אכלתהו, וזהו יהודה שנמשל לאריה: בני עלית - סלקת את עצמך, ואמרת (שם כו) מה בצע וגו'. וכן מהריגת תמר שהודה (לעיל לח כו) צדקה ממני, לפיכך כרע רבץ וגו' בימי שלמה (מ"א ה ה) איש תחת גפנו וגו':

פרשנים לשמות פרק יג פסוק ט

רשב"ם שמות פרק יג פסוק ט

(ט) לאות על ידך - לפי עומק פשוטו יהיה לך לזכרון תמיד כאילו כתוב על ידך. כעין שימני כחותם על לבך: בין עיניך - כעין תכשיט ורביד זהב שרגילין ליתן על המצח לנוי:

אבן עזרא שמות (הפירוש הארוך) פרק יג פסוק ט

(ט) והיה לך יש חולקין על אבותינו הקדושים, שאמר כי לאות ולזכרון, על דרך כי לוית חן הם לראשך, וענקים לגרירותיך (משלי א, ט), גם וקשרתם לאות על ידיך (דבר' ו, ח) כמו קשרם על לוח לבך תמיד (משלי ו, כא), גם וכתבתם על מזוזות ביתך (דבר' ו, ט), כמו כתבתם על לוח לבך (משלי ג ג). ומהו שיהיה לאות ולזכרון, שיהיה שגור בפיך, כי ביד חזקה הוציאך ה' ממצרים. ואין זה דרך נכונה, כי בתחלת הספר כתוב משלי שלמה, והנה כל מה שהזכיר הוא דרך משל, ואין כתוב בתורה שהוא דרך משל חלילה,

רק הוא כמשמעו, על כן לא נוציאנו מיד פשוטו, כי בהיותו כמשמעו איננו מכחיש שקול הדעת, כמו ומלתם את ערלת לבבכם (דבר' י, טז), שנצטרך לתקנו לפי הדעת, וא"ר משה הכהן, כי יד ברוב המקרא היד השמאלית, אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים (ישעי' מח, יג), ידה ליתד תשלחנה (שופ' ה, כו), ודברי קבלה חזקים ואין צריכין חזוק:

אבן עזרא - הפירוש הקצר שמות פרק יג פסוק ט
(ט) והיה לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך - יתכן על ב' פירושים. האחד על דרך קשרם על גרגרותיך כתבם על לוח לבך (משלי ג, ג), ויהי טעם לאות כמו סימן, ומהו שיהיה לאות ולזכרון, הוא כי ביד חזקה, שתשמור כן בלבך ולבנך. וכן הכתוב השני: והיה לך לאות על ירך ולטוטפת בין עיניך (טז), והוא כי בחוזק יד הוציאנו ה' ממצרים (שם). ומלת טטפת (שם) זרה במקרא. ויש אומרים מטעם הטף אל דרום (יחזקאל כא, ב). והפירוש השני להיותו כמשמעו לעשות תפילין של יד ושל ראש, ובעבור שהעתיקו כן חז"ל, בטל הפירוש הראשון, כי אין עליו עדים נאמנים כמו שיש לפירוש השני:

רשב"ם שמות פרק כא פסוק א

(א) ידעו ויבינו יודעי שכל כי לא באתי לפרש הלכות אעפ"י שהם עיקר, כמו שפירשתי בבראשית כי מיתור המקראות נשמעין ההגדות וההלכות, ומקצתן ימצאו בפירושי רבינו שלמה אבי אמי זצ"ל, ואני לפרש פשוטן של מקראות באתי. ואפרש הדינין וההלכות לפי דרך ארץ. ואעפ"כ ההלכות עיקר כמו שאמרו רבותינו הלכה עוקרת משנה:

רשב"ם שמות פרק כא פסוק כח

(כח) סקול יסקל השור [וגו'] - לפי הפשט ולא יאכל את בשרו ולא לנכרי ולא לכלב לאחר שנסקל. ואעפ"י שהנבלה וטריפה כת' במ או מכור לנכרי, לכלב תשליכון אותו, אותם מותרים בהנאה לאחר סקילה. וחכמים פירשו משנגמר דינו אסור אפילו שחטו לאחר גמר דין:

רשב"ם שמות פרק כב פסוק ד

מיטב שדהו וגו' - מעידית שבנכסיו ישלם לו קרקע או שוה כסף. כך פירשו רבותינו. ולפי פשוטו משמע לפי מיטב שדהו וכרמו של זה הניזק ישלם כי שמא מן מיטב אכלו בהמותיו של מזיק:

רשב"ם שמות פרק כה פסוק א

(א) פרשיות של משכן חשן ואפד אם אקצר בפרושן ימצאו בפרושי רבנו שלמה אבי אמי זצ"ל:

רשב"ם ויקרא פרק יג פסוק ב

(ב) אדם כי יהיה בעור בשרו - כל פרשיות נגעי אדם ונגעי בגדים ונגעי בתים ומראותיהן וחשבון הסגרם ושערות לבנות ושער שחור וצהוב אין לנו אחר פשוטו של מקרא כלום ולא על בקיאות דרך ארץ של בני אדם אלא המדרש של חכמים וחוקותיהם וקבלותיהם מפי החכמים הראשונים הוא העיקר: